

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

Sažetak

Cilj ovog rada je prikazati krivično pravo i krivični postupak u okviru srednjovjekovne Bosne i osmanske uprave u Bosni. Rad će se odnositi na klasični period osmanske vlasti tako da razvoj prava koji se odnosi na period reformi i Tanzimata nije predmet ovog rada. Kada se spominje krivično pravo i krivični postupak pod istim podrazumijevamo - izvore krivičnog prava, vrste krivičnih djela i postupak koji se vodio pred sudovima. Pored toga, u radu će se prikazati komparativna analiza između srednjovjekovne Bosne i Osmanskog carstva u pogledu izvora krivičnog prava, vrsta krivičnih djela i krivičnog postupka. U okviru posljednjeg poglavlja rada prikazati će se i period tranzicije iz jednog sistema u drugi. Metode koje su korištene za izradu ovog rada su dogmatsko-normativna, historijska i komparativna. Pored toga, u radu su korištene i metoda klasifikacije i metoda deskripcije.

Ključne riječi: krivično pravo, krivični postupak, srednjovjekovna Bosna, Osmansko carstvo, period tranzicije

---

¹ Magistar prava, doktorant na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, advokatski pripravnik u advokatskoj kancelariji Ermin Silajdžić, Plato Skenderije, Terezije bb, 71000 Sarajevo, harisilajdzic@hotmail.com

1. Uvod²

Krivično pravo i krivični postupak u srednjovjekovnoj Europi su bili na veoma niskoj razini. Postupak je trajao kraće nego danas i kazne su bile surovije. Pored toga, bilo je puno manje krivičnih djela koje je pojedinac ili grupa mogla počinuti. Većina pravnih sistema u Europi je imala slične, pa gotovo identične kazne. Iako je bila okružena takvim državama, srednjovjekovna Bosna je takve vrste kazni primjenjivala kratko. Jedan od takvih primjera koji će u nastavku biti objašnjen je krvna osveta. Vrlo rano je srednjovjekovna Bosanska država zamijenila skoro sve kazne imovinskim kaznama. Takav sistem kazni se zadržao sve do čina okupacije od strane Osmanskog carstva.

Činom okupacije od strane Osmanskog carstva 1463. godine uspostavlja se drugačiji pravni sistem. Pored svih drugih grana prava, krivično pravo i krivični postupak su dobili drugu dimenziju. Iako su se neka krivična djela zadržala, većina krivičnih djela i kazni je bila nepoznata tadašnjem stanovništvu srednjovjekovne Bosne. To proizilazi iz sistema šerijatskog prava. Mnoga krivična djela su uvedena i postupak je drugačiji. Šerijatsko pravo navodi drugačije sankcije za muslimane i za nemuslimane. To se najviše može vidjeti u kanunamama vladara Osmanske države tj. sultana. Kanuname su detaljno sadržavale krivično-pravne odredbe i visinu kazni kako za muslimane tako i za nemuslimane.

Izvori koji se odnose na srednjovjekovnu Bosnu su oskudni i ne postoji adekvatna literatura koja se odnosi isključivo na ovo područje. Povelje bosanskih banova i kraljeva su samo fragmentarno sadržavale određene odredbe koje se odnose na krivično pravo ili krivični postupak. Međutim, dolaskom na vlast Osmanske države situacija se mijenja i tako se običajno pravo transformiše u pisano pravo. Tako su sultani donosili kanune i kanuname kojima su uređivala određena područja. Stoga, u radu će biti prikazano nekoliko kanunama koje uređuju ovo područje.

Cilj ovog rada je da se prikažu krivično pravo i krivični postupak u srednjovjekovnoj Bosni i u periodu osmanske uprave. Takav cilj proizilazi iz autorovog nastojanja da prikaže krivičnopravna rješenja u dva pravna poretka uz komparativno-tranzicijski pristup istom.

2. Krivično pravo za vrijeme Srednjovjekovne bosanske države

Srednjovjekovna bosanska država je posjedovala dvor. To je predstavljalo mjesto gdje su se provodili državni poslovi i mjesto gdje se istim upravljalo.

---

² Ova tema je obrađena u okviru pristupnog rada na obaveznom predmetu „Bosansko pravo: tranzicija i tradicija“ koji se izvodi u sklopu Pravnohistorijskog i komparativnopravnog smjera (Katedra za pravnu historiju i komparativno pravo) na III ciklusu studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

Sastojao se od vladara, članova njegove porodice, krupne vlastele i nosioca glavnih dvorskih zvanja.³ Srednjovjekovno društvo je bilo podijeljeno na staleže. S obzirom na to, može se vidjeti da pravo nije bilo jedinstveno za sve staleže. Pravni sistem srednjovjekovne Bosne je dugi niz godina predstavljao običajno pravo. Pisani izvori prava su se pojavljivali u konkretnim tj. pojedinačnim slučajevima. Tu se najčešće radilo o privatnim zbirkama običajnog prava.⁴

2.1. Rješenja krivičnog prava uz prikaz krivičnih djela i krivičnog postupka kroz povelje u srednjovjekovnoj Bosni

Kao što je ranije navedeno, izvori krivičnog prava u srednjovjekovnoj Bosni su bili jako oskudni. Pravo po sebi nije bilo kodificirano, već se radilo o običajnom pravu. Stoga, ne postoji jedinstven izvor krivičnog prava u periodu srednjovjekovne Bosanske države. Uglavnom se radilo o posrednim izvorima tj. poveljama bosanskih vladara (banova i kraljeva) koje su sadržavale neke odredbe krivičnog prava i krivičnog postupka. S tim u vezi, možemo navesti nekoliko povelja koje su sadržavale te odredbe a te povelje su: 1) Povelja bana Mateja Ninoslava Dubrovniku iz 1240. godine, 2) Povelja bana Mladena Šubića iz 1302. godine, 3) Povelja Pavla I Šubića Hrvatinu Stjepaniću iz 1305. godine 4) Povelja bana Stjepana II Kotromanića iz 1332. godine i 5) Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića iz 1380. godine.

U srednjovjekovnoj Bosni svaka protivpravna radnja, tj. svako krivično djelo se nazivalo krivina. Od krivina, odnosno krivičnih djela u Bosni se obično sreću ubistvo, krađa, nevjera ili izdaja. Krivina se sreće već u ugovoru bana Mateja Ninoslava sa Dubrovnikom 1240. godine. Tako u povelji stoji „*I ako se neka nepravda između nas učini, da se ta nepravda pravdom ispravi.*“⁵ Suprotno

---

³ E. Durmišević, „Srednjovjekovna bosanska dvorska kancelarija“, u E. Mutapčić (ur.), *Zbornik radova sa naučnog skupa Historija države i prava BiH – izazovi i perspektive – povodom 50 godina naučnog i publicističkog rada prof. dr. Mustafe Imamovića*, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla, 13.

⁴ G. Behmen, „Karakter prava i vlasti u srednjovjekovnoj Bosni“, *Pregled* 50, 1/2009, 142.

⁵ U prilog tome, navodim cjelokupnu povelju bana Mateja Ninoslava Dubrovniku 1240. godine, Dubrovnik 22. mart 1240. godine: „*U ime Oca i Sina i Svetoga Duha, amin. Ljeto utjelovljenja Gospoda našeg Isusa Hrista tisuću dvjesto četrdeseto, mjeseca marta 22. dan, indikta 13, bi htijenje Višnjega, našega Gospoda Boga Isusa Hrista, i ja, veliki ban bosanski Matej Ninoslav po milosti Božijoj, svojim dobrim htijenjem dođoh u Dubrovnik k starim prijateljima, vlasteli i Općini gradskoj. A dođoh sa svojim boljarima, s vojvodom Jurišem, tepčijom Radonjom i bratom njegovim Simeonom, peharnikom Mirohnom, Zabavom, Prodasom, Prijezdom, Safinarom, Slavom Poljičićem, Gradislavom Turbićem. I nađosmo boljarina kneza dubrovačkoga Nikolu Tonista, i s gore upisanim svojim boljarima kleh se knezu i svoj Općini gradskoj na vječni mir i ljubav, kako se ovdje ispod piše. Ja, Matej Ninoslav po milosti Božijoj veliki ban bosanski, sa svojim boljarima, kunemo se Tebi, Nikoli Tonistu, knezu dubrovačkome, i svoj vlasteli i svojoj Općini gradskoj, u Gospoda Boga našega Isusa Hrista i u presvetu Bogorodicu, Djevu Gospu Mariju, i u časni životvorni krst, i u sveta Božija Evandjelja, i u svetog Vlaha, blaženoga mučenika,*

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

pojmu krivine je pojam pravina koja predstavlja svako ponašanje koje je u skladu sa pravom odnosno pravdom. S tim u vezi, u istom ugovoru sa Dubrovnikom ban Ninoslav kaže da se učinjena nepravda tj. krivina ispravi pravdom tj. pravinom.⁶ U krivičnom pravu srednjovjekovne Bosne preovladavale su imovinske kazne. One su obično naplaćivane u naturi, a rjeđe u novcu. Imovinska kazna primjenjivala se čak i u slučaju krivičnog djela ubistva. Za krivično djelo ubistva u Bosni prakticirala se globa, zvana vražda ili umir.⁷

Kroz drugu povelju se može vidjeti da ban Mladen Šubić daje slobodu trgovanja Splićanima, te osigurava njihovu slobodu boravka na teritoriji Bosne. Tako se u povelji navodi: „...da ih ni u čemu ne smetate također da se ne usudite sprečavati ih, nego da im radije pružite, ako bude potrebno, svoj savjet i pomoć; (ako želite) zadobiti našu potpuniju milost. Bude li ko između vas drskim poduhvatom činio drugačije i bude prestupnik protiv ove naše zapovijedi, neka zna zasigurno da izlaže opasnosti svoju vlastitu osobu...“ Također, navodi se i da onaj ko bude činio suprotno povelji da će odgovarati za svoje postupke.⁸

---

i u sve svete koji su od vijeka Bogu ugodili, svojom voljom, čistim srce, s pravom vjerom, bez ikakve obmane, i bez zle misli, da s vama stojim u vječnom i tvrdom miru i u svakoj pravdi. I po zemlji i po vladanju mojem i mojih sinova da hodite slobodno i prostrano bez ikakve deseštine i bez ikakva, ma kakva davanja. I moji podložnici, moji ljudi i moji časnici, da vas ljube i da vas čuvaju od zla s pravom vjerom. A ako vam neko od mojih podložnika ili od mojih ljudi, učini nepravdu, da se sudi preda mnom i ja da im dosudim pravi sud. A ako vam ja pravde ne učinim, to neka sam ja kriv. I ako zaratite s kraljem raškim, da vas ne dam, ni vaš dobitak, nego da vas sačuvam sa svim vašim dobitkom. I što se činilo prije i poslije, da se sudi, i da ne bude izma. I da dođem u Dubrovnik, da na me niko ne ustane. Ta ja sam u svojoj zemlji sada, ko hoće iskati, neka ište, jer ja sam rad učiniti pravdu. Ako parnicu ne provedem, neka sam ja kriv. I još ovo: ako tuži Srbin Vlahu, da se sudi pred knezom dubrovačkim, i ako tuži Vlah Srbinu, da se sudi pred banom, i kojem drugom Vlahu i drugom Srbinu neka ne bude izma. I ako se neka nepravda između nas učini, da se ta nepravda pravdom ispravi. A ovaj mir i ovo obećanje da se nikako, nikakvim djelom i ni za koju svrhu da se ne odriješi i da se ne pogazi, nego da bude tvrdo u vijeke. I hoću da sve to što je ovdje pisano bude tvrdo u vijeke, od mene samoga i od moje djece i od mojih unuka i od mojih podložnika i od mojih ljudi. A ko ovo prekrši, ili ja sam ili moj sin ili moj unuk ili moji podložnici ili drugi ko god moj, da ga Bog obesnaži i sveta Bogorodica i svi sveti i koji su ovdje pisani. Mir Božiji s nama, amin. U ovom miru i obećanju su dvije povelje: jednu povelju uzeo je ban veliki Ninoslav sa svojim boljarima, a drugu povelju uzeo je knez Nikola Tonisto i Općina gradska. I neka nema nikakva izma nijednom Srbinu i nijednom Vlahu, osim samome krivcu. Ja, Borislav Vojsilić, kunem se vječni mir i ljubav imati s Dubrovčanima, kako je ovdje ispred pisano“. Povelja je dostupna u L. Nakaš et al., *Codex Diplomaticus Regni Bosnae – povelje i pisma stare bosanske države*, Mladinska knjiga Sarajevo, Sarajevo, 2018, 52

⁶ Mustafa Imamović, *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, University Press izdanja Magistrat, Sarajevo, 2014, 105.

⁷ *Ibid.*

⁸ Drugi primjer je Povelja bana Mladena Šubića kojom daje Splićanima slobodu trgovanja, Hotuča 11. juni 1302. godine: „Mi, Mladen, ban bosanski, svima kojih se tiče. Sadržajem ove isprave javljamo svima da mi, pošto smo pomno razmotrili i razgledali vjernost i službe koje su nam splitski plemići i općina dosad ugodno vršili i ubuduće će po svojoj mogućnosti vršiti, dajemo, darujemo i potvrđujemo ovu specijalnu našu milost. Da svi splitski trgovci po čitavoj

U trećoj povelji ban Pavao I Šubić garantuje slobodu i sigurnost tokom boravka knezu Hrvatinu Stjepaniću i njegovim sinovima. Tako se u povelji navodi: „...*Postupat ćemo na taj način da sam knez Hrvatin sa svojim sinovima, kad ide do nas i naših, kad boravi kod nas i kad se vraća, uvijek bude slobodan i siguran, da ne može i u naše zbog nečega sumnjati, da ga ne smijemo mi i naši, s nekog razloga, smicalice ili lukavštine zarobiti. Ako mu, na bilo koji način, neko nametne optužbu za nevjeru ili krivicu, neće biti zadržan kod nas da ikome odgovara, osim od svoje drage volje i, štaviše, može se u svoja utvrđenja zdrav i nepovrijeđen vratiti bez smetnje, protivljenja ili prevare od nas i naših...*“ Također, kroz tekst povelje se vidi da knezu i njegovim sinovima neće nametnuti nikakva optužba ili će biti zadržan da ikome odgovara.⁹

---

našoj državini Hrvatske i Bosne smiju i mogu slobodno kupovati, prodavati, nabavljati, donositi i odnositi trgovačku robu. Isto tako, svi drugi trgovci koji hoće i žele uvesti svoju trgovačku robu u grad Split, neka ne budu bez iste naše i prije spomenute milosti, budući da smo samim trgovcima to ponovo obećali održavati zbog naše vjere koju smo dužni prema Bogu. Stoga, ovom ispravom čvrsto nalažući, zapovijedamo svima našim županima, upraviteljima, činovnicima i čuvarima cesta koji već budu postavljeni u Hrvatskoj i Bosni da spomenute splitske trgovce i sve druge koji dolaze u spomenuti grad Split i vraćaju se (iz njega) sa svojom robom, da ih ni u čemu ne smetate također da se ne usudite sprečavati ih, nego da im radije pružite, ako bude potrebno, svoj savjet i pomoć; (ako želite) zadobiti našu potpuniju milost. Bude li ko između vas drskim poduhvatom činio drugačije i bude prestupnik protiv ove naše zapovijedi, neka zna zasigurno da izlaže opasnosti svoju vlastitu osobu. I budući da naš banski pečat još nije bio gotov, dali smo ovu ispravu zapečatiti našim starim pečatom. Dato u Hotući, drugi dan Dugova, godine Gospodnje 1302. (11. juna).“ Povelja dostupna u L. Nakaš et al., 60.

⁹ Treći primjer je Povelja Pavla I Šubića Hrvatinu Stjepaniću, Skradin, 21. februar 1305. godine: „*Mi, Pavao, ban Hrvata i gospodar cijele Bosne, zajedno sa našim predragim sinovima Mladenom, bosanskim banom i knezovima Jurjem splitskim, Pavlom trogirskim i Grgurom šibenskim, sadržajem ove isprave dajemo svima na znanje kojih se tiče da smo, položivši tjelesnu zakletvu nad tijelom Kristovim u Crkvi sv. Marije u Skradinu, obećali i obećavamo da ćemo uvijek i trajno biti prijatelji kneza Hrvatina, našeg dragog i vjernog rođaka i njegovih sinova, te da ćemo ih čistim srcem ljubiti. Od njegova vlasništva i cijele župe Donjih krajeva Bosne, od gradova, zemljišta ili od njegove druge baštinske zemlje, ništa od rečenog kneza Hrvatina i njegovih sinova nećemo umanjiti ili uzeti na bilo koji način. Postupat ćemo na taj način da sam knez Hrvatin sa svojim sinovima, kad ide do nas i naših, kad boravi kod nas i kad se vraća, uvijek bude slobodan i siguran, da ne može i u naše zbog nečega sumnjati, da ga ne smijemo mi i naši, s nekog razloga, smicalice ili lukavštine zarobiti. Ako mu, na bilo koji način, neko nametne optužbu za nevjeru ili krivicu, neće biti zadržan kod nas da ikome odgovara, osim od svoje drage volje i, štaviše, može se u svoja utvrđenja zdrav i nepovrijeđen vratiti bez smetnje, protivljenja ili prevare od nas i naših. Uz to obećavamo, pred spomenutom vjerom i zakletvom, da ćemo rečene, kneza Hrvatina i njegove sinove, protiv bilo koga ko njega ili njih želi napasti, podržavati, braniti i pomagati, te da nećemo njega i njeove sinove zbog ičijeg prijateljstva, ljubavi, molbe, nastojanja, straha ili mržnje ikada ostaviti ili napustiti. Ako, pak, rečeni knez Hrvatin bilo kakvu očitu nevjeru, ne daj Bože, učini i istu ne može ili neće ispraviti, od tada mu četiri mjeseca unaprijed moramo dati na znanje i javiti našim pismom, da bi se od nas i naših on i njegovi osigurali; u međuvremenu ne možemo krenuti protiv njega i njegovih, odnosno protiv njegovih dobara, ili ako bi on i njegovi sinovi došli pred nas, ne možemo ih zarobiti ili napasti, nego će*

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

U Bosni nisu postojale niti su bile poznate razne tjelesne kazne u vidu batinjanja, mučenja i sakaćenja u raznim vidovima poput odsijecanja ruke, oslijepijavanja, paljenja brade i slično. U feudalnim državama ove su kazne obično primjenjivane kod krivičnih djela krađe i razbojništva. Kada je Bosna u pitanju, povelja bana Stjepana II Kotromanića iz 1332. godine predviđala je za ova krivična djela samo naknadu štete i imovinsku kaznu. Ova kazna je naplaćivana u starom obliku, tj. u naturi. Svaki uhvaćeni krivac, bilo da se radi o krađi ili razbojništvu, je morao platiti, odnosno dati banu šest volova.¹⁰ Tako se u povelji navodi: „...*Ako li kradljivac ili pljačkaš uzme što Dubrovčaninu u banovu vladaniju, ko to bio da plati Dubrovčaninu i bez pristavštine, a gospodinu banu svaki šest volova za svoju glavu, i da se ne vrate...*“¹¹ Pored ovog, jedan od primjera krađe koji sam

---

biti sasvim slobodni i sigurni. Sve ovo, u cijelosti i u pojedinostima, u skladu s našom dužnom vjerom u Boga, obećavamo neokrnjeno i potpuno poštovati i čivati, kao i da će se i naši sinovi uvijek i trajno toga pridržavati jer ih na to mi, rečeni Pavle ban, zbog očinskog blagoslova obavezujemo i naređujemo im, želeći da se, ako odstupimo od prethodnog rečenog, što se uz Božiju pomoć neće dogoditi, red Bogom i pred ljudima smatramo za nevjernike i krivokletnike. U spomen i zbog veće čvrstine navedenog, izdali smo ovu ispravu osnaženu zaštitom naših pečata. U Skradinu, osmog dana od kraja mjeseca februara godine Gospodnje 1305.“ Povelja dostupna u L. Nakaš et al., 62-64.

¹⁰ M. Imamović, 106.

¹¹ Četvrti primjer je povelja bana Stjepana II Kotromanića koja se odnosila na sporove sa Dubrovnikom, 15. august 1332. godine: „*Godine 1332, 23. oktobra, privilegija bana Stjepana za plaćanje i izlazak iz dugova u Bosnu sa zakletvom i za okončanje rata u Dubrovniku, istog mjeseca. U ime Oca i Sina i Svetoga Duha! Ove je pisano od rođenja Sina Božija 1332. godine, ljeta 15, indikta, augusta mjeseca 15. dan, na Svetu Mariju: gospodin ban Stjepan utvrdi zakon koji je prvo bio između Bosne i Dubrovnika, da zna svaki čovjek koji je prvo bio. Ako ima Dubrovčanin koju raspravu sa Bošnjanimom, da ga pozove pred gospodina bana ili pred njegova vladaoca i da ne bude odgađanja odgovora. Ako Bošnjanim izjavi da nije dužan, da mu se odredi prisegnuti s petericom koju god postavi banov rod. Ako se prigodi da je taj od banova roda, neka su mu porotnici koji god od njegova plemena. A to neka se zna da ne može ni taj od toga pobjeći, niti pred ma kim drugim može prisegnuti. Ako li optužuje Bošnjanim Dubrovčanina, neka ga pozove na postupak pred Dubrovčane. Ako poriče, da mu se odredi prisegnuti s petericom koji su u Bosni, s kojim mu volja, a Dubrovčanin da može izbjeći osudu (ako prisegnu) trojica (od pet). Ako li preuzme krivnju za koju ga je optužio Bošnjanim, da također ne bude odgađanja Dubrovčaninu. Koji su u Bosni, da su im porotnici u Bosni, a koji u Završju¹¹, također u Završju, a koj isu porotnici drugima u Završju, također da su porotnici i Bošnjanimu i Dubrovčanima. A ko od Dubrovčana ubije ili posiječe u Bosni, ili Bošnjanim Dubrovčanina, pravda da se vrši pred gospodinom banom, a osuda da ide banu za njih. Ako bude svađa Bošnjanima sa Dubrovčaninom u Dubrovniku, da sudi knez dubrovački i sudije, a globa da ide Općini. Ako ima svađu Dubrovčanin s drugim Dubrovčaninom u Bosni, gospodin ban da ne vodi o tom brigu. Ako li se pozovu pred bana, da krivac da globu u koju se osude gospodinu banu. Ako Bošnjanim uhvati Dubrovčanina zbog konja, a on bude ukraden ili zalijepljen, a kaže Dubrovčanin: „Konj je moj vlastiti“; ili „Kupio sam ga, ne znam od koga“, ili ispriča od koga je kupljen, neka izvoli prisegnuti s petericom, da bude čist od duga. I ako Bošnjanim bude dužan, a pobjegne iz Bosne s dugom, da mu nije vjere ni ruke od gospodina bana. I ako Bošnjanim uzme dobitak dubrovački na vjeru, a isprava bude u Dubrovniku, ako knez i sudije pošalju da je dokument ispravan, da je vjerodostojan, neka plati Dubrovčaninu i bez pristavštine. Ako li kradljivac ili pljačkaš uzme što*

pronašao je slučaj Đure Bionića iz Olova.¹²

Također, u Bosni nije postojala ni kazna lišenja slobode, pa čak ni kao zamjena za smrtnu kaznu. Smrtna kazna spominje se samo za krivično djelo nevjere ili izdaje. Obično se predviđa kao alternativa za imovinsku kaznu. Kralj Tvrtko I Kotromanić predviđa u jednoj svojoj povelji iz 1380. godine da onaj koji „sgriješi“ (tj. počini izdaju) plaća „glavom svojom ili blagom“, na što ga već „Bosna“ (tj. državni sabor) „osudi“.¹³ Tako se u povelji navodi: „...*Ako li bi ko od njih koju nevjeru nama učinio ili našem nasljedniku njegov nasljednik, zbog koje bi im se moglo oduzeti tri sela, da im se ne oduzimaju, nego da onaj koji je zgriješio da plaća svojom glavom ili blagom, kako mu Bosna dosudi, a ostali da*

Dubrovčaninu u banovu vladaniju, ko to bio da plati Dubrovčaninu i bez pristavštine, a gospodinu banu svaki šest volova za svoju glavu, i da se ne vrata. Ako rat bude, čega neka nas sakloni Bog, među Bosnom i Dubrovnikom, neka da gospodin ban Stjepan rok Dubrovčanima šest mjeseci da pođu u Dubrovnik slobodno, na to im vjera gospodina bana Stjepana, a Dubrovčani da žive u Humskoj zemlji u svom prijašnjem zakonu. A ovome je pisanju svjedok župan Krkša i veliki Vojvoda Vladislav Galešić i Vukosav Tepčić, Radoslav Hlapenović, Stjepko Radosalić, Miloš Vukasić, Stjepan Druščić, Budislav Gojsalić, Vladislav Vukasić, Miltjen Draživojević, Pribisav Milobratić; a od Završja: župan Ivahn Pribilović, Vlatko Dobrojević, čelnik Hlap, Ivan Budisalić, Divoš Tihoradić, Gojsav Vojsilović i Branoš Čeprić, knez Pavao Hrvatinić, Stanac Vojislavić. A ovu povelju pisa Priboje, dijak velikoslavnoga gospodina bana Stjepana, gospodina svim zemljama bosanskim i humskim i Donjim krajinama gospodina. A ova prepisana hrisovulja, koju od gospodina bana priniješe dubrovački poklisari Luče Marka Lukarevića i Felič Mate Peličevića, o zakonu koji je bio među starom gospodom bosanskom od početka svetopočivša, da se ne pomete, nego da se zna; ovu da čuva gospodin ban u svojoj kući, a drugu hrisovulju da čuva gospodina bana Stjepana Stjepan Benčulić. Prepisah po zapovijedi kneza dubrovačkoga i svega Vijeća – što im se vidjelo, to pisah, ni pridodah ni oduzeh, i zapečatim pečatom Općine dubrovačke i potvrdih da svakom bude vjerodostojno kao gramatik Općine dubrovačke u vrijeme kneza Mavrošitića, utjelovljenja Isusa Hrista 1332. ljeta, indikta 15, mjeseca oktobra 23. Povelja dostupna u L. Nakaš et al., 79.

¹² Đuro Bionić iz Olova, prijavio je da mu je u slanici od strane Vlaha Drobgnjaka ukraden mač ukrašen srebrom vrijednosti 300 aspri i da će slučaj biti riješen kod sandžakbega Mustafbega: „*Cum sit quod heri existens Giuro Bionich de Olouo, amaldarius ad Plocias, in slaniza, ubi vendebatur sal quibusdam hominibus de Drobgnach, sibi furiue ablatus fuerit unus gladius de Turchia, videlicet, unus chanzar fulcitus argento valoris asprorum trecentorum. Quem gladium furatus fuit quidam ex dictis hominibus, quapropter Vuchmir Tuertchouich, Radogna Dobrilouich, Vuchaz Iuanisseuich, Vuchdrag Nicholich et Radouinus Vuchassinouich, omnes de Drobgnach, pro se, se et pro omnibus eorum sociis qui heri fuerunt ibi ini dicta slaniza ad Plocias quando dicto Giuro presenti et acceptanti de se, presentando coram sanzacho Mustafabegh hinc infra dies 25 proxime futuros ad respondendum dicto Giuro vel qui pro eo fuerit eum dicti gladii et standum iudicio dicti sanzachi. Et si altra fecerunt quod incurrant ipsi Giuro procura asprorum mille et solutionis dicti gladii. Cum pacto quod casu quo aliquis non se presentaret quod dicto Giuro quod sint ipsi homines liberi a dicta pena. Renuntiando. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra“ (29.06.1492), Div. Not., LXXI, 183“ Dostupno u E. Kurtović/A. Peco, Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne – Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1539, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Bošnjački institut – fondacija Adila Zulfikarpašića, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 2021, 931-932.*

¹³ M. Imamović, 106.

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

*ostaju u vjeri i da ostanu posjednici rečenih sela i svoje ostale plemenite baštine...*¹⁴

Ove povelje fragmentarno prikazuju pojedine odredbe koje se odnose na krivična djela ili u nekim krivični postupak upravo iz razloga jer nisu postojali pisani izvori prava. Bosanski vladari nisu donosili posebne uredbe koje se tiču određenog pravnog područja. Većina povelja je imala drugačiju namjenu i smatrale su se trgovačkim sporazumima.

Primjenjivanje globe za krivično djelo ubistva pokazuje da je i među Slavenima u Bosni nekad bila poznata krvna osveta, odnosno sistem taliona. Krvna osveta je uvijek bila javna. Ta javnost se odnosila i na odluku. Način na koji se ta odluka donosi uvijek dozvoljava da o tome budu obaviješteni oni na koje se ova odluka neposredno odnosi, a također se odnosi i na samo izvršenje ove odluke. Običaji zahtijevaju da se i u trenutku kada se vrši osveta ističe da je to *penam sanguinis*

---

¹⁴ Posljednji primjer izvora krivičnog prava možemo naći u povelji kralja Tvrtka u kojoj promovise kneza Hrvoja Vukčića u rang Vojvode, Moštre, 12. mart 1380. godine: „*U početak Oca, u ispunjenje Sina i svetošću Svetoga Duha, amin. O predivna visoto mudrosti i poimanja božanstvene sile, kako su nedokučivi sudovi i njegovi i neprebrojive staze njegove milosrđa i samilosti kojim se prignu s višnjih visota svojeg božanstva svemu svijetu i ljudsku prirodu palu prijestupom, sobom oboživši, na nebesa izvede. Svjedočeći Oca svojeg, Svedržitelja, ispuni djelo po njegovoj volji. Time i žezla carska po svem svijetu utvrđuju se i kraseći se slave Bog Svedržitelja. Isto tako i ja Stefan Tvrtko, po milosti Gospoda Boga kralj Srbima, Bosni, Primorju, Humskoj zemlji, Donjim krajima, Zapadnim stranama, Usori, Soli, Podrinju i k tomu, udostojen bijah carstvovati u zemljama roditelja i praroditelja naših čineći, kao i oni, milosti i izdajući isprave svakome po vjernosti i nasljedstvu njegovom. Tako stvori milost kraljevstvo mi knezu Hrvoju, sinu vojvode Vukca: kada Gospod Bog pozva s ovoga svijeta vojvodu Vukca, njegova oca, tada mi, vidjevši da se nije njegovo potomstvo izrodilo i posavjetovavši se s kraljevstva mi vlastelom, i vidjevši rečenoga kneza Hrvoja, dostojna časti svoga oca, dasmo mu veliko vojvodstvo umjesto rečenoga vojvode Vukca. I povrh toga učinismo mu milost navlastitu: ovim našim listom koji je pod našim dvostranim visećim pečatom dasmo mu i zapisasmo u Lašvi naša tri sela, naime selo Tribušu sa svojim pravim međama, drugo selo Lupnicu sa svim pravim međama, treće selo Bijelu sa svim pravim međama – da su rečenome vojvodi Hrvoju i njegovoj djeci i njihovim nasljednicima plemenita baština u vijekove vjekova. Ako li bi ko od njih koju nevjeru nama učinio ili našem nasljedniku njegov nasljednik, zbog koje bi im se moglo oduzeti tri sela, da im se ne oduzimaju, nego da onaj koji je zgriješio da plaća svojom glavom ili blagom, kako mu Bosna dosudi, a ostali da ostaju u vjeri i da ostanu posjednici rečenih sela i svoje ostale plemenite baštine. U tome su svjedoci i ručnici vlastela kraljevstva mi vojvoda Vlatko Vuković s bratijom, knez Pavao Radinović s bratijom, župan Brajko Pribić s bratijom, knez Mirko Radojević s bratijom, knez Stipoje Hrvatinić s bratijom, knez Priboje Masnović s bratijom, od Humske zemlje župan Biljak Sanković s bratijom, knez Vukašin Milatović s bratijom, od Donjih kraja knez Miladin Stančić s bratijom, od Usore knez Dobrosav Divošević s bratijom, od Tribotića vojvoda Vlatko Tvrtković s bratijom, od dvora pristao knez Gojak Dragosalić dvorski s bratijom, a od svojti Nalješko Vjetnija, naš veliki vratar, s bratijom. A ko ovo potvori ili poreče, bilo naš potomak bilo inoplemenik, da je proklet od Boga, Oca i Sina i Svetoga Duha, i od dvanaest vrhovnih apostola i od četiri evanđelista i od sedamnaest izabranih i od svih svetih Božijih. Pisano u dvoru kraljevstva mi na Moštru, mjeseca marta 12. dan, ljeta rođenja Hristova 1380. Stefan Tvrtko, po milosti Gospoda Boga kralj Srbima, Bosni i Primorju.“ Povelja dostupna u L. Nakaš et al., 124.*

koju žrtva plaća tako da je i okolina upozorena da se radi o osveti. Drugo značajno obilježje je njena nezastarjelost. Prema običajnom pravu osveta se može vršiti bilo kad i u bilo koje vrijeme, a sasvim je nebitno kada se dogodio događaj koji je bio povod osveti.¹⁵ Krvna osveta je kasnije zamijenjena otkupom tj. kompozicijom. Otkup odnosno „umir krvi“, bila je stvar privatne nagodbe oštećenog sa krivcem ili krivcima. Tek ako nagodba ne bi uspjela, predmet spora se iznosio pred sud. Kao primjer tome, profesor Mustafa Imamović navodi: „Tako je 1447. godine izvjesni Radoslav Ivanović iz Trebinja podigao pred dubrovačkim sudom tužbu protiv ubica svog brata Radiča. On je tom prilikom izjavio da se s jednim od ubica, Jakšom Radetićem, 'načinio', tj. nagodio i ovaj mu je platio 'svoj četvrti dio'. Pošto ostala trojica krivaca ne pristaju na nagodbu, to ih Radoslav u svoje ime i ime čitavog svog bratstva tuži da 'plate što na njih stoji'“. ¹⁶ Država je vremenom otkup ili kompoziciju ozakonila u vidu globe. Vražda ili globa je obično plaćena u novcu i iznosila je 500 dukata.¹⁷

U pogledu određivanja mjesne nadležnosti u sporovima između Bosanaca i Dubrovčana kao opće pravilo vrijedilo je načelo *actor sequitur forum rei* što znači da se tužba podnosila sudu nadležnom za tuženu stranu. To je načelo već bilo predviđeno poveljama bana Mateja Ninoslava sa Dubrovnikom, a potvrđeno poveljom bana Stjepana II Kotromanića sa Dubrovčanima 1332. godine. Tu se kaže ako Dubrovčanin „ima koju pravdu na Bošnjanima“, „da ga pozove pred gospodina bana“. „Ako li govori Bošnjanim na Dubrovčanina“, da ga pozove pred dubrovačkog kneza. Ovom poveljom iz 1332. godine su regulisana i ostala dokazna sredstva i načela sudskog postupka. Od dokaznih sredstava korištenih na sudovima srednjovjekovne Bosne najviše i najčešće se spominje zakletva. Strankama u sporu su pri zaklinjanju pomagali sakletvenici, zvani rotnici ili porotnici. Sud je dosuđivao optuženom ili jednoj od stranaka u sporu da se zakune kao „samšesti ili „samsedmi“, što je značilo sa još pet ili šest rotnika kao sakletvenika. Primjere toga možemo naći u ranije spomenutoj povelji bana Stjepana II Kotromanića.¹⁸

Jedna od specifičnosti sudskog sistema srednjovjekovne Bosne je što nisu postojali stalni državni sudovi. Kako navodi autor Filip Novaković: „Plemstvo u Bosni je uživalo tu povlasticu da o nevjeri (izdaji) i drugim krivičnim djelima koje oni izvrše, rješavaju samo pripadnici njihovog vlastelinskog staleža, bilo na stanku, bilo u posebnim staleškim sudovima, ili pak da im sudi Crkva bosanska (koja je imala veliki uticaj na bosansku vlastelu, pa čak i bila njihov saveznik).“¹⁹

---

¹⁵ V. Čučković, „Krvna osveta u srednjovjekovnom bosanskom pravu“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XIX/1971, 259.

¹⁶ M. Imamović, 105.

¹⁷ *Ibid.*, 106.

¹⁸ *Ibid.*, 104.

¹⁹ F. Novaković, „Sudstvo i sudski postupak u srednjovjekovnoj Bosanskoj državi“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 2, 1/2020, 130.

U mnogim poveljama se predviđa da će sud Crkve bosanske, odnosno, njenog „djeda“ i njenih strojnika donijeti presudu. Postojali su vlastelinski ili „patrimonijalni“ sudovi. U vlastelinske sudove ulazili su i vikari i fratri.²⁰ Vlastelini su bili nosioci upravne i sudske vlasti u feudalnom periodu. Novaković u svom radu dalje navodi: „Vlastelin bi sudio tako što bi sjedio na uzvišenom mjestu, zvanom „kameni stolac“ odakle je pratio raspravu, i onda „dijelio pravdu“, to jest, izricao presude.“²¹

U srednjovjekovnoj Bosni je bilo prisutno i pravo azila. Autorice Amra Mahmutagić i Ivona Šego-Marić u svom radu navode: „Pravo azila je u Bosni bilo razvijeno i korišteno u političkim previranjima i sukobima vladara i vlastele, te između krupne vlastele, a Dubrovčani su pravo azila u načelu davali vladaru, bosanskoj vlasteli ali i krstjanima Crkve bosanske“²²

3. Krivično pravo u Bosni za vrijeme Osmanske uprave

3.1. Izvori krivičnog prava

U odnosu na srednjovjekovnu Bosnu, dolaskom na vlast Osmanske države stvari se u potpunosti mijenjaju. Iz jednog sistema običajnog prava Bosna dobija pisane izvore prava. Kao i ostale grane prava, krivično pravo je bilo sadržano u kanunima i kanunnamama koje je donosio sultan. Najviše krivično-pravnih odredaba sadrže opšte kanunname Mehmeda II i Sulejmana II. U tim kanunnamama čak i za najteža krivična djela bila je propisana imovinska kazna. Pri tome je kazna stepenovana zavisno od imovinskog stanja učinioca djela. U opštoj kanunnami Mehmeda II (1451-1481), kao i u opštoj kanunnami Sulejmana II (1520-1566) čak i za najteža krivična djela bila je propisana imovinska kazna. Kazna se pri tome stepenovala zavisno od imovinskog stanja učinioca djela.²³ Za razliku od klasičnog islamskog prava gdje je pravni autoritet bio epistemički utemeljen, autoritet kanuna bio je isključivo zasnovan na moći države da izdaje zakon.²⁴

3.2. Vrste krivičnih djela

U Bosni kao dijelu Osmanske države tj. pokrajini, šerijatsko pravo je bilo važeće pravo sa svim svojim odlikama i dodatnim sudskim istancama kao i u

---

²⁰ *Ibid.*, 131.

²¹ *Ibid.*

²² A. Mahmutagić/I. Šego-Marić, „Država i pravo u srednjovjekovnoj Bosni kroz analizu vladarskih povelja bana Kulina iz 1189. i kralja Tvrtka iz 1387. godine“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli* V, 2/2019, 171.

²³ A. Sućeska, „Neke osobnosti krivičnog prava u jugoslovenskim zemljama za vrijeme Turaka“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XIX/1971, 246.

²⁴ L. A. Alam, „Keeping the State Out: The Separation of Law and State in Classical Islamic Law“ *Michigan Law Review* 105, 6/2007, 1262.

ostatku Osmanske države.²⁵ Šerijatsko krivično pravo svrstava sva krivična djela i prekršaje u tri kategorije: 1) hudud – granice, 2) džinajet (džinâjât) – zločini i 3) ta‘zîr (ta‘zir) – sprečavanje.²⁶ U prvu kategoriju spadaju krivična djela za koja su u Kur’anu i Sunnetu određene sankcije. Takva krivična djela su blud, neosnovana optužba za blud, opijanje, krađa, razbojništvo i istup iz vjere. Ova krivična djela se mogu označiti kao delikti protiv religije jer predstavljaju povredu Božijih prava.²⁷ U drugu kategoriju spadaju krivična djela kojima dolazi do povrede prava ljudi a to su ubistvo, ranjavanje i oštećenje imovine.²⁸ Ova kategorija sadržavala je ona krivična djela koja su kao kazna bili predviđeni odmazda (kisas) ili plaćanje umira (diyet). To je očigledno bio ostatak starog rodovsko-plemenskog sistema krvne osvete (*ius talionis*), po načelu oko za oko, zub za zub.²⁹ Posljednju kategoriju krivičnih djela čine prekršaji čija obilježja i sankcije nisu precizno određeni u dva glavna izvora šerijatskog prava. U najširem smislu može se reći da se radi o djelima protiv javnog reda, morala i vjerskih pravila ponašanja poput krivog svjedočenja, poslovanja s kamatom, korupcije, krivog mjerenja, zanemarivanja vjerskih obaveza itd.³⁰ Dok su izvori šerijatskog prava krivična djela iz prve dvije grupe taksativno nabrojana i jasno definisana, djela koja spadaju u treću grupu nisu unaprijed predviđena. Pravo tačnog propisivanja ovih krivičnih djela i odmjeravanje visine kazne šerijat je prepustio poglavaru muslimanske države, odnosno po njegovom ovlaštenju, kadiji kao sudiji.³¹ Osmanski su sultani ovu mogućnost veoma široko koristili, nastojeći da u prvom redu svoju krivičnu politiku prilagode fiskalnim potrebama države. Zbog toga su u njihovim kanunnamama preovladavale imovinske kazne.³² Među krivičnim djelima koja su bila slična djelima u predosmansko doba kanunnamama sultana Sulejmana pomnije na prvom mjestu djelo koje se zvalo popaša. To je protivpravno napasanje stoke na tuđoj zemlji. Za namjerno napasanje stoke na tuđoj zemlji propisana je bila imovinsko-pravna i krivično-pravna odgovornost kao i u slovenskom pravu, to jest naknada štete i kazna batinjanja, kombinovana sa imovinskom kaznom (globa). U kanunnamama za Crnu Goru iz 1523. godine nalaze se doslovno iste odredbe Sulejmanove kanunname o popaši. U bosanskoj kanunnamama iz 1637. godine nalaze se iste odredbe, s tim

---

²⁵ H. Younis, *Biti kadija u kršćanskom carstvu, rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878-1914*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021, 24.

²⁶ F. Karčić, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama, drugo dopunjeno izdanje*, IC El-Kalem - izdavački centar Rijasete Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i CNS - Centar za napredne studije, Sarajevo, 2011, 72-73.

²⁷ *Ibid.*, 73.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ M. Imamović, 132.

³⁰ F. Karčić, 73.

³¹ M. Imamović, 133.

³² *Ibid.*

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

što su ispuštene odredbe o šteti koju bi pričinile svinje. To je učinjeno vjerovatno stoga što je tada zbog većine muslimanskog stanovništva u Bosni bilo manje svinja.³³

Za krivična djela koja su imala karakter uvrede ili napada na sultana, kadija je pokretao postupak, izvodio dokaze i izricao presude.³⁴ Pored toga, u nekim slučajevima su kadije izbjegavali neke krivične sporove iako su za njih imali nadležnost i prenosili su ih na Sultanski divan. Ovo se dešavalo u slučaju kad je optuženi moćan javni činovnik u dotičnoj oblasti. Ova se praksa smatrala najsigurnijim načinom da se obezbijedi pravda.³⁵ Iako u sistemu osmanskog prava nije postojao viši sud, ovu je funkciju ponekad preuzimao Sultanski divan koji je preispitivao odluke kadija.³⁶

Za oženjena muškarca muslimana predviđena je novčana kazna, ako je bogat u iznosu od 300 akči, ako je srednjeg imovinskog stanja 200 akči, ako je siromašan 100 akči i ako je sasvim siromašan 40 akči. Slično stepenovanje je učinjeno i za neoženjenog muškarca. Za udatu ženu propisana je krvnina oženjena čovjeka, a za blud učinjen od strane nemuslimana određena je polovina kazne koja se uzima od muslimana.³⁷

U carskim evidencijama, očekivani prihodi od novčanih kazni općenito su evidentirani u poreskim registrima zvanim tahrir defterleri, ili u odnosu na konkretnije novčane kazne (cerime) koje se očekuju od tako široko uočenih prekršaja kao što su oštećenja usjeva uzrokovana zalutalom stokom. Daljnji detalji o vrstama i iznosima kazni mogu se naći u sačuvanoj evidenciji stvarnih prihoda od ovih kazni.³⁸

U Sulejmanovoj kanunnami nalaze se stroge odredbe za paljevinu kuće, za nestanak stvari iz karavan saraja, za otmicu djevojke ili tuđe žene, kao i za prostituciju (blud), zatim odredbe o kolektivnoj odgovornosti sela i mahale za teška krivična djela.

Za blud (zina) učinjen od strane lica u braku (preljuba) šerijatom je predviđena kazna kamenovanja, a za neoženjene, nemuslimane i robove tjelesna kazna batinjanja od 100 štapova. Za lažno optuživanje za preljubu slobodan čovjek (musliman) kažnjava se sa 80 batina, rob sa 40 batina, dok je pravo određivanja broja batina za nemuslimana pripadalo kadiji. Za upotrebu alkohola slobodan

---

³³ A. Sućeska, „Elementi našeg srednjovjekovnog prava u turskim zakonskim spomencima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, 3/1982, 185.

³⁴ K. Bastaić/B. Krizman, *Opća historija države i prava, I pregled razvitka, treće izdanje*, Globus Zagreb, Zagreb, 1981, 147.

³⁵ E. Ihsanoglu, *Historija Osmanske države i civilizacije*, Orijentalni institut u Sarajevu, Ircica, Sarajevo, 2004, 541.

³⁶ *Ibid.*, 546.

³⁷ A. Sućeska (1971), 246.

³⁸ M. M. Cosgel *et al.*, „Crime and Punishment in Ottoman Times: Corruption and Fines“ *Journal of Interdisciplinary History* XLIII, 3/2013, 359.

---

musliman je kažnjavan sa 80 batina, rob sa 40, dok za nemuslimana ovo djelo nije postojalo. Za krađu otsjecana je desna ruka, a u povratku lijeva noga. Razbojništvo koje nije imalo za posljedicu ubistvo kažnjavano je otsjecanjem desne ruke i lijeve noge, a ako je bilo praćeno ubistvom primjenjivana je smrtna kazna.³⁹ Za otmicu djevojke i dječaka kao i za ulaženje u tuđu kuću sa zlom namjerom da se odvede tuđa žena ili djevojka u Sulejmanovoj kanunnami je propisana kazna odsjecanja ruke. S tim u vezi predviđena je posebna odgovornost za lice koje vjenča silom otetu djevojku ili ženu. Za takvog kanunnama predviđa da obrije bradu i neka ga dobro izmlate. Za prostituciju tj. onome koji se odao javnom nemoralu, Sulejmanova kanunnama određuje „neka stave žig na čelo“.⁴⁰ Izvršenje kazne za krivična djela za koja je bila predviđena smrtna kazna je bilo prepušteno sultanu.⁴¹

3.3. Krivični postupak

U krivičnim sporovima, sa kadijom su saradivali beglerbeg, spahija, subaša i drugi predstavnici državne uprave. Krivična djela koja se primarno odnose na narušavanje privatnih prava, kao što su osveta i otkup za krv ubijenoga, zatim u onima u kojima žalbu podnosi oštećena strana lično ili pak njegovim/njeni bližnji, te krivična djela kao što je preljuba u kojima je narušeno javno pravo, pored oštećene strane intervenisati su mogli i predstavnici državne uprave koji su zaduženi za održavanje javnog reda i mira. Ti predstavnici su optužene privodili na sud. Može se vidjeti da su ponekad spahije kažnjavali krivce bez sudske odluke ili da su ih oslobađali za određenu novčanu nadoknadu. Zbog ovoga se u kanunnamama i sudskim uredbama izričito kaže da se niko ne može kazniti ni osloboditi bez sudske odluke.⁴²

U krivičnim sporovima koji su se odnosili na nemuslimanske vjerske službenike nadležan je bio Sultanski divan a ne lokalni sudovi. Krivični sporovi drugih nemuslimana, izuzimajući duhovne poglavare, vodili su se na šerijatskim sudovima.⁴³

Šerijatski postupak ima inkvizitorske elemente, jer sudija je dužan da brine o javnim interesima, tj. moralnim načelima islama, da utvrdi materijalnu istinu i da sam bude pokretač dokaza i postupaka koji će dovesti do istine. Zbog toga šerijatski sud ne čini strogo formalno razgraničenje između raznih vrsta postupaka koje koristi, jer svi treba da vode istini i pravdi.⁴⁴ Dokazi pred sudom

---

³⁹ A. Sućeska (1971), 244-245.

⁴⁰ *Ibid.*, 248.

⁴¹ G. Bozkurt, „Review of the Ottoman legal system“ *Ankara University Journal of Ottoman History and Application Center*, 1992, 122.

⁴² E. Ihsanoglu, 541.

⁴³ *Ibid.*, 540.

⁴⁴ Lj. Krkljuš/S. Šarkić, *Opšta istorija države i prava*, Naučna knjiga, Beograd, 1986, 265.

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

u krivičnim stvarima bile su priznanje osumnjičenog, odnosno optuženog, iskaz svjedoka, zakletva oštećenog i isprave.⁴⁵

U postupku dokazivanja krađe stoke u Sulejmanovoj kanunnami je propisana upotreba dokaznog sredstva koje se u starom srpskom pravu zvalo svod. Tako odredbu sadrži i bosanska kanunnama iz 1637. godine. Suština ovog dokaznog sredstva sastojala se u tome što je orkivljeni morao dokazati od koga je lica kupljena stoka itd. sve dok se ne nađe prvobitni vlasnik odnosno kradljivac.⁴⁶

Sidžili su administrativno-sudske protokolarne knjige u koje su predstavnici lokalnih sudskih vlasti, kadije ili njihovi pomoćnici naibi, bili obavezni da zavode i upisuju sadržinu svih akata prispjelih od viših instanci, sve pojedinačne dopise njihovih kancelarija upućivane centralnim i drugim vlastima, kao i sva rješenja, dozvole i odluke iz domena svojih nadležnosti i izdavane lokalnom stanovništvu.⁴⁷ Jedan od primjera sadržanih u sidžilima je ferman ili naredba o hapšenju mitropolita Novog Pazara od 30. septembra 1766. godine.⁴⁸ U naredbi

---

⁴⁵ Š. Kurtović, *Opća historija države i prava – I knjiga Robovlasništvo i feudalizam*, Informator, Zagreb, 1987, 116.

⁴⁶ A. Sućeska (1982), 186.

⁴⁷ A. S. Aličić, *Sidžili kadije kaze Novi Pazar od 1766. do 1768. godine*, Novi Pazar, 2013, 16-17.

⁴⁸ Naredba o hapšenju mitropolita Novog Pazara: „Slavnim među kadijama, izvoru znanja i govorništvu, kadiji Novog Pazara i kadijama i naibima svih drugih kaza, znanje im se stalno uvećalo; Vođi povjerljivih zapovjednika i posadi u tvrđavi Tuldža, snaga im se uvećala; Kada dođe uzvišeni carski znak /uzvišena carska naredba/, neka se zna: Mome Carskom divanu uputili su molbu, sa svojim potpisima, patrijarh i skupina mitropolita /Koncil mitropolita/, koji borave u prijestolnici, u kojoj iznose sljedeće: „Gavrilo, mitropolit Novog Pazara i okoline, koja je pod jurisdikcijom Istanbulske patrijaršije, nije na svom mjestu. On čini nasilje i gramzljiv je. Poštenoj sirotinji raji čini raznovrsna nasilja i na pravdi Boga je progoni i muči. Osim toga, on čini druga djela i postupke suprotne vjerskim odredbama. Prema njegovim zlodjelima, raja je ostala nemoćna! Vjernici su pisali njemu /patrijarhu/ i, kao milost, molili su od njega pomoć, da se spase njegova nasilja. Isto tako, molili su da se izda moja carska naredba, da se navedeni Gavrilo, gdje god se nađe, posredstvom inspektora (mubašira), koji bi se poslao, uhvati i zatvori u tvrđavi Tuldža. Kad se pogledalo u mojoj carskoj blagajni, u defter mukata episkopa /biskupa/, utvrđeno je da treba sve dopise patrijarha i manastira, koje svake godine šalju u Portu, a koji se odnose na pitanja vjere, odobriti. To je i jedan od uslova u beratu patrijarha. Prema tome, izdaje se moja uzvišena naredba, da se postupi prema uslovima misije inspektora, jednog od čauša moga Carskog divana, koji je sada određen i, Naređujem: Kada stigne inspektor, prvi među sebi ravnim, Halil-čauš, glavni čauš Carskoga dvora, sa mojom časnom naredbom, neka se postupi prema mojoj izdatoj naredbi i prema aktu koji su potpisali patrijarh, Koncil mitropolita /skup mitropolita koji borave u prijestolnici/ i manastiri, sa svojim pečatima i potpisima. Neka se sve pto su oni naveli u aktu, a odnosi se na vjerska pitanja, odobri – kako stoji i u uslovima patrijarhovog berata. Zato i vi koji ste kadije, i drugi spomenuti, navedenog uhvatite i po mubaširu, određenom od Carskog divana, uputite u tvrđavu Tuldžu, a ti koji si dizdar zatvora u spomenutoj tvrđavi, spomenutoga ne smiješ osloboditi sve dotle dok se ne izda moja carska naredba o njegovom oslobođenju. Tako da znate i da se oslonite na moj carski znak. 25. r, II, 1180. godine (30. septembar 1766.) U zaštićenom Stambolu (Istanbulu)“. Dostupno u A. S. Aličić, 56-57.

se navodi sljedeće: „...*Gavrilo, mitropolit Novog Pazara i okoline, koja je pod jurisdikcijom Istanbulske patrijaršije, nije na svom mjestu. On čini nasilje i gramzljiv je. Poštenoj sirotinji raji čini raznovrsna nasilja i na pravdi Boga je progoni i muči. Osim toga, on čini druga djela i postupke suprotne vjerskim odredbama...*“. Iz dijela naredbe se vidi neprimjereno ponašanje mitropolita Gavrila koje se sastoji od nasilja prema sirotinji do postupaka suprotnih vjerskim odredbama.

Postojale su dvije vrste službenika na nivou pokrajine. To su bili valija i mula. Autor Miodrag N. Simović i autorice Milena Simović i Marina N. Simović u svom radu navode sljedeće: „Valiji je pripadao najviši stepen ukupne odgovornosti kako u pogledu organizacije vojne, političke i finansijske, tako i u pogledu nadzora nad sudskim djelatnostima. Što se tiče mule, on je bio na upravnoj funkciju vrhovnog inspektora i nadzornog organa koji je pratio sva događanja na nivou ejaleta i posredovao kao ejaletski vojni kadija najvišeg ranga u zaštiti vitalnih državnih interesa.“⁴⁹ Oni su uglavnom bili nadležni za rješavanje predmeta po žalbi i odlučivali su o zahtjevima upućenih na višu sudsku instancu.⁵⁰

4. Komparativna analiza

Komparativna analiza će se vršiti u odnosu na prethodni prikaz krivičnog prava u srednjovjekovnoj Bosni i periodu Osmanske uprave u Bosni. Analiza će se odnositi na izvore krivičnog prava, krivična djela, krivični postupak te sudsku organizaciju u ovim pravnim sistemima. Izvori krivičnog prava u srednjovjekovnoj Bosni su jako oskudni. S obzirom da se primjenjivao sistem običajnog prava, nije bilo pisanih izvora prava. Jedini pisani izvori prava predstavljale su povelje bosanskih vladara, u ovom slučaju banova i kraljeva. Međutim, i te povelje su uglavnom predstavljale trgovačke sporazume između dvije ili više država. Dio povelje koji se odnosio na krivično pravo ili krivični postupak je svega nekoliko rečenica. Ne postoji jedinstvena povelja ili dokument koji je donio bosanski vladar koja se isključivo odnosi na krivično pravo ili krivični postupak. Za vrijeme Osmanske uprave stvar je drugačija. Lokalno stanovništvo se prvi put susreće sa pisanim izvorima prava. Tako su sultani donosili kanune i kanunname za pojedine pravne oblasti. U klasičnom periodu Osmanske vlasti, najpoznatije kanunname koje su sadržavale krivičnopravne odredbe su Opšta kanunnama Mehmeda II (1451-1481) i Opšta kanunnama Sulejmana II (1520-1566). Ove kanunname su sadržavale nabrojana krivična djela i visinu kazni koja se može izreći. Kazne su zavisile od materijalnog statusa

---

⁴⁹ M. N. Simović/M. Simović, „Pravo i pravosuđe u Osmanskom carstvu sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 2, 1/2020, 48.

⁵⁰ *Ibid.*

stanovništva.

Krivična djela u srednjovjekovnoj Bosni nisu bila klasifikovana kao u Osmanskoj državi. Iako su postojala ista ili slična krivična djela, klasifikacija tih djela predstavlja obilježje perioda uprave Osmanske države u Bosni. Oba sistema su poznavala krivična djela poput ubistva, krađe ili izdaje. Pored toga, oba sistema su također poznavala krvnu osvetu odnosno sistem taliona. U odnosu na ostale srednjovjekovne države u Europi, u srednjovjekovnoj Bosni su se skoro sva krivična djela zamijenila imovinskim kaznama. Takav slučaj je bio i u Osmanskoj državi. Međutim, ono što predstavlja veliku razliku kod izricanja imovinske kazne je što srednjovjekovna Bosanska država nije razlikovala učinioca po vjerskom opredjeljenju, spolu i materijalnoj situaciji. Tako su se u Osmanskoj državi kazne odmjeravali u odnosu na materijalnu situaciju učionica, u odnosu na spol učinioca i u odnosu na vjersko opredjeljenje. Mnoga krivična djela su se u tranziciji iz jednog sistema u drugi zadržala i uvedena u kanunname koje je izdavao sultan. Kao primjer možemo navesti popašu. Srednjovjekovno bosansko krivično pravo nije poznavalo mnoga krivična djela koja su bila prisutna u Osmanskoj državi. Neka od tih krivičnih djela su blud, krađa karavan saraja itd. Još jedna od razlika između srednjovjekovne Bosne i Osmanske države je što se u srednjovjekovnoj Bosni uvijek izricala jedna kazna i to u većini slučajeva imovinska kazna dok se u Osmanskoj državi pored imovinske izricala i druga vrsta kazne u zavisnosti od krivičnog djela.⁵¹

Što se tiče krivičnog postupka, on je bio jako prost i nedovoljno uređen. U srednjovjekovnoj Bosni se tužba podnosila sudu koji je po mjesnoj nadležnosti zadužen za tuženu stranu. Primjer toga možemo naći u ranije spomenutim poveljama. Kao dokazno sredstvo se najčešće koristila zakletva. U Osmanskoj državi je bila drugačija situacija. Postupak se vodio pred kadijom i u klasičnom periodu Osmanske države nije se pravila razlika između krivičnog i građanskog postupka. Iako je kadija imao ovlaštenje, mogao je prebaciti predmet na Sultanski divan na odlučivanje ukoliko se radilo o nekom važnom javnom činovniku. Dokazi pred sudom u krivičnim stvarima bile su priznanje osumnjičenog, odnosno optuženog, iskaz svjedoka, zakletva oštećenog i isprave. Sudske odluke su kadije bilježile u sidžilima.⁵²

5. Tranzicija iz jednog perioda u drugi

Nakon čina okupacije od strane Osmanske države, tragove domaćeg prava srećemo i u krivičnom pravu. Iako je u Osmanskoj državi na prvom mjestu bilo šerijatsko krivično pravo, mnoge odredbe srednjovjekovnog prava su usvojene. U skladu sa načelima šerijatskog prava, sultanu kao šefu države je bilo dopušteno da sam reguliše neke aspekte krivičnog prava. Razlog primjene

---

⁵¹ A. Sućeska (1982), 185.

⁵² A. S. Aličić, 16.

drugačijih odredbi je bio veliki broj nemuslimana na teritoriji Osmanskog carstva. Kao što navodi profesor Avdo Sućeska: „opšta karakteristika tih odredaba sastoji se u tome što se one znatno razlikuju od odredaba klasičnog šerijatskog prava, a manifestuje se u preovlađivanju imovinske kazne za djela koja su u šerijatskom pravu bile predviđene smrtne ili teške tjelesne kazne, zatim u ozakonjenju krivičnih djela koja su bila slična krivičnim djelima kod Južnih Slovena u predosmansko doba, kao i u davanju autonomije u krivičnom pravu pojedinim južnoslovenskim oblastima“.⁵³

U odnosu na balkanska feudalna prava koja su mu prethodila, osmansko pravo, sa osloncem na šerijat nije pravilo razliku u kažnjavanju s obzirom na stalešku pripadnost počinioca krivičnog djela. Pravila se jedino vjerska i spolna razlika. S obzirom na vjersku razliku, musliman, od koga su zahtijevani viši moralni standardi ponašanja, je u pravilo za isto krivično djelo strožije kažnjavan nego nemusliman. Jednako je tako rob za isto krivično djelo blaže kažnjavan nego slobodan čovjek. U pogledu spolne razlike kazne su za ženu, iz sličnih moralno-patrijarhalnih razloga, ponekad bile strožije nego za muškarca.⁵⁴

6. Zaključak

Kao što je ranije navedeno, krivično pravo i krivični postupak su bili jako prosti u feudalnoj Europi. Primjenjivale su se surove kazne i krivični postupak je bio na veoma niskom nivou. Jedan dio tih surovih kazni se primjenjivao u srednjovjekovnoj Bosni. Međutim, sve kazne su bile pretočene u imovinska kazne. Za svako krivično djelo je postojao iznos koji se morao platiti da bi se oslobodilo od tog krivičnog djela. Imovinske kazne su zamijenile i krvnu osvetu. Za mnoga krivična djela u feudalnoj Europi je bila predviđena smrtna kazna ili sakaćenje udova. To je bio slučaj i u susjednim državama. Iako je to na početku bilo primjenjivano u srednjovjekovnoj Bosni, vremenom, zbog finansijskih potreba, te kazne su pretočene u imovinske kazne. Takav princip je ostao na snazi i dolaskom Osmanskog carstva. Međutim, šerijatsko pravo je pored imovinske kazne, predviđalo i određene druge kazne kao dodatnu vrstu sankcije za pojedina krivična djela. Jedan od primjera za to je bilo krivično djela popaša gdje je osoba osuđena za to krivično djelo dobila batinjanje i novčanu kaznu. Vremenom su i te kazne pretvorene u veće imovinske kazne zbog fiskalnih potreba carstva. Osmansko carstvo je osvajalo teritoriju i vodilo ratove a to je izvlačilo velike sume novca iz državne kase. Zbog toga je sultan donio kanuname koje su sadržavale samo imovinske kazne za većinu krivičnih djela. Jedna od razlika u odnosu na srednjovjekovnu Bosnu bila je visina te imovinske kazne. U Osmanskom carstvu ta visina je zavisila od materijalnog stanja učinioca krivičnog djela dok u srednjovjekovnoj Bosni to nije bio slučaj. Takav primjer

---

⁵³ A. Sućeska (1982), 184-185.

⁵⁴ M. Imamović, 133.

KRIVIČNO PRAVO ZA VRIJEME SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I OSMANSKE UPRAVE: KOMPARATIVNA ANALIZA I TRANZICIJA

---

možemo pronaći u povelji kralja Tvrtka I Kotromanića gdje se jasno navodi da ukoliko učinilac nije u stanju da plati navedeni iznos onda se primjenjivala alternativna sankcija, u nekim slučajevima smrtna kazna. Međutim, kanunname su to regulisale da će imovinska kazna zavisiti od materijalnog stanja učinioca djela. Pored materijalnog stanja, važnu ulogu je igrala pripadnost učinioca krivičnog djela. Tako su muslimani plaćali veće kazne u odnosu na ostale slobodne ljude. Robovi su plaćali manje kazne. Pored toga, u nekim slučajevima je važnu ulogu igrao i spol učionioca krivičnog djela. Tako su za pojedina krivična djela žene plaćale veće kazne u odnosu na muškarce. Krivično pravo u Osmanskoj državi je predstavljalo dosta složeniji i uređeniji sistem krivično-pravnih normi u odnosu na srednjovjekovnu Bosnu. Zato je taj period tranzicije iz jednog sistema u drugi prolazio jako sporo i prihvatanje drugačijih načela i principa je iziskivalo velike promjene kako za stanovništvo tako i za državu.

**CRIMINAL LAW DURING MEDIEVAL BOSNIA AND
OTTOMAN ADMINISTRATION IN BOSNIA:
COMPARATIVE ANALYSIS AND TRANSITION**

Summary

The aim of this paper is to present criminal law and criminal procedure in the medieval Bosnia and the Ottoman administration in Bosnia. The paper will refer to the classical period of Ottoman administration, so the development of law related to the period of reforms and the Tanzimat is not the subject of this paper. When we mention criminal law and criminal procedure, we think of sources of criminal law, types of criminal offenses and the procedure that was conducted in the courts. In addition, this paper will present a comparative analysis between medieval Bosnia and the Ottoman Empire in terms of the sources of criminal law, types of criminal offences and criminal procedure. The last chapter of this paper will present period of transition from one system to another. Author used dogmatic-normative, historical and comparative method in process of writing this paper. In addition to all these methods, author used method of classification and method of description.

Key words: criminal law, criminal procedure, medieval Bosnia, Ottoman Empire, transition period